

- Одесса, 1999; Одесский университет: 1865–1990. — К., 1991; Історія Одеського університету (1865–2000) / Гол. ред. В. А. Смиртина. — Одеса, 2000; Нариси історії Київського університету ім. Т. Шевченка. 1834–2004 / В. В. Різун та ін. — К., 2004.
49. Феденко П. Український громадський рух у ХХ ст. — Подєбради, 1931; Леник В. Українська організована молодь (молодечі організації від початків до 1914 р.). — Мюнхен — Львів, 1994.
  50. Лавриненко Ю. Історичне тло і попередники РУП // Збірник на пошану проф. О. Оглобліна. — Нью-Йорк, 1977.
  51. Сосновський М. Дмитро Донцов політичний портрет. З історії розвитку ідеології українського націоналізму. — Нью-Йорк — Торонто, 1974.
  52. Богачевська-Хомяк М. Білим по білому: Жінки в громадському житті України, 1884–1939. — К., 1995.
  53. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе в 2 т. — К., 1994. — Т. 1. — Т. 2.

Анотації

***Гончарова Н. А.* Студенческое движение на рубеже XIX — XX вв.: историографический обзор.**

В статье рассматривается историография студенческого движения в досоветской Украине, показаны основные этапы: дореволюционный, советский и современный.

***Goncharova N. A.* Student movement on the turn of the 20th century: historiography review.**

The article deals with the historiography of the student movement in the Soviet Ukraine. The main stages are shown: pre-revolution, soviet and contemporary.

І. Ф. Дмитрук

ВНЕСОК УКРАЇНСЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ У ДОСЛІДЖЕННЯ ЕТНОГРАФІЇ ГУЦУЛЬЩИНИ (КІНЕЦЬ ХІХ — ПОЧАТОК ХХ СТ.)

Україна — це держава, яку населяють різні етнографічні групи, що відрізняються між собою способом життя, особливостями духовної і матеріальної культури. До такої унікальної етнографічної групи належать гуцули. Їм притаманна надзвичайно своєрідна культура, що робить їх особливо цікавими для вивчення.

Етнографічне дослідження Гуцульщини здійснювалось за-

вдяки старанням української інтелігенції. В кінці XIX — на початку XX ст. до неї відносились вчителі, духовенство, юристи та інші представники освіченої верстви населення, яким була небайдужа доля рідної землі та простого люду. Вони змогли чітко усвідомити, наскільки важливим є збереження та вивчення самобутньої духовної та матеріальної культури окремих етнографічних груп України. Тому саме завдяки титанічній праці української інтелігенції було зібрано сотні записів з гуцульськими звичаями та фольклором; досліджено різні аспекти традиційної духовної та матеріальної культури гуцулів, які лягли в основу багатьох наукових монографій та статей.

На жаль дана проблема не знайшла належного висвітлення у вітчизняній науковій літературі. Так, П. Арсенич видав праці, присвячені окремим дослідникам Гуцульщини, серед яких є книги про В. Шухевича [1, 2] та родину Заклинських [3]; наукові статті про А. Онищука [4], П. Шекерика-Дониківа [5] та інших. Також цікаві відомості про представників української інтелігенції, які займалися вивченням етнографії Гуцульщини подають О. Сапеляк [6], І. Пелипейко [7], В. Качкан [8, 9]. Незважаючи на це й досі немає праці, яка б змогла узагальнити увесь наявний матеріал з даної теми.

Тому мета даної наукової розвідки полягає в тому, щоб проаналізувати та показати внесок української інтелігенції у вивчення етнографії Гуцульщини. Зокрема, автор даної статті спробує дослідити рівень вивчення матеріальної та духовної культури гуцулів представниками міської та сільської української інтелігенції; проаналізувати їхні наукові праці та виділити коло питань, які отримали недостатнє висвітлення в етнографічних працях кінця XIX — першої половини XX ст.

Перші наукові розвідки стосовно Гуцульщини мали характер нотаток. Вони давали мало достовірних матеріалів і досить часто суперечили одна одній. Розпочали дослідження Гуцульщини діячі “Руської трійці” ще в середині XIX ст. [10].

Згодом ініціативу щодо вивчення етнографії Гуцульщини підхопили й інші представники української інтелігенції. Серед них був і відомий громадський діяч та науковець Мелітон Бучинський. Він проявив себе і як спостережливий етнограф. Так, цінними є його записи у щоденнику, зроблені після мандрівки по Гуцульщині влітку 1867 р. Він не тільки записав піс-

ні та перекази про Олексу Довбуша, а й докладно описав побут і звичаї гуцулів на полонинах. Тут також знаходимо назви і пояснення різних знарядь праці разом з відповідними малюнками. М. Бучинський зробив замальовки різних гуцульських сіл та господарських будівель; вивчав гуцульський діалект [11].

Багато долучилися до запису та вивчення гуцульських звичаїв, фольклору й сільські священики. Так, у ХІХ ст. на Гуцульщині жив і працював священик В. Козарищук. Він зібрав багато матеріалів про похоронні звичаї гуцулів, їх вірування та забобони, які, на жаль, так і не були опубліковані [12].

У 1863 р. світ побачила праця Софрона Витвицького “Про гуцулів”, яка фактично була першою книгою, повністю присвяченою цьому краю. У ній С. Витвицький спробував узагальнити увесь наявний матеріал з етнографії Гуцульщини. Так, автор розповідає про розселення гуцулів; наводить різні існуючі на той час теорії про походження гуцулів; описує їх житло, господарство, вірування, одяг, мову. Упродовж усієї праці простежується власний погляд автора на гуцулів. Особливо його вразили такі риси їхнього характеру, як незалежність і гордовитість. Загалом автор зумів узагальнити та показати основні особливості життя гуцулів [13].

У 90-х рр. ХІХ ст. широко розгортається фольклорно-етнографічна діяльність на Гуцульщині. Налагоджується регулярна робота по записуванню народної творчості за певними програмами, встановлюються безпосередні зв'язки із збирачами фольклору на місцях. Збирання та публікація народної творчості здійснюється на рівні наукових досягнень народознавства того часу. З цього приводу І. Франко писав: “Виробляються збирачі нового типу, такі, як Осип Роздольський, Володимир Гнатюк, Володимир Шухевич, що обіймаючи широкі наукові горизонти рівночасно стараються вичерпати запас етнографічних фактів у певній околиці, подати, приміром, увесь репертуар пісень, оповідань даної околиці і, з другого боку, обняти запас доступного однорідного матеріалу в цілім краю. У всіх тих збирачів видно порядний метод; записи виходять стенографічно вірні; матеріали записуються від найліпших оповідачів, про яких подаються докладні відомості” [14].

Говорячи про цей період збирацької роботи на Гуцульщині, І. Франко мав на увазі її чітке керівництво, яке здійснювалось

після утворення у Львові Наукового Товариства імені Т. Шевченка (далі — НТШ) та Етнографічної секції при ньому. Власне він і став одним з перших керівників даної секції, а його заступником був відомий антрополог Ф. Вовк.

Найбільше долучився до вивчення гуцульського краю відомий етнограф В. Шухевич. Вивчати Гуцульщину він почав ще з 1873 р., під час ботанічних екскурсій по Карпатських горах. Побачивши цей мальовничий край та його жителів, він був вражений їх оригінальним побутом, мистецтвом і фольклором. В. Шухевич починає ретельно вивчати його духовну і матеріальну культуру. З цією метою він кожного літа виїжджає в гуцульські села, зокрема, Космач і Яворів [15].

Згодом він долучається до збирання експонатів гуцульського мистецтва для багатьох українських та акордонних музеїв. На основі зібраних фольклорних записів він підготував повідомлення про мову та вірування гуцулів; опублікував декілька статей про гуцульські танці, народні музичні інструменти, писанки.

Так, у фонді НТШ у Львові зберігся “Малий словарець живаних слів гуцульських, зібраних у Жаб’ю” В. Шухевича. По суті — це великий альбом на 92 сторінки, у якому рукою автора зроблено численні замальовки типів людей, гуцульського одягу, життя тощо. Є тут і цікавий пісенний зразок — “Коляда гуцульська”, яка була записана у 1896 р. [16, 17]. Все це показує широке коло зацікавлень дослідника.

Але найвагомішим результатом його багаторічної етнографічної праці була п’ятитомна монографія “Гуцульщина”. Її перша частина вийшла у Львові в 1899 р. [18]. У ній В. Шухевич описав природні умови проживання гуцулів; їх антропологію та окремі психологічні риси, а також звернув увагу на особливості гуцульського села, церкви, одягу та їжі [19]. В подальших частинах “Гуцульщини” етнограф досліджує матеріальну культуру гуцулів, традиції святкування різних календарних та родинних свят і гуцульську демонологію.

Ця ґрунтовна монографія змогла побачити світ не лише завдяки праці В. Шухевича, а й важкій збирацькій роботі багатьох сільських священиків та вчителів. Серед них варто відзначити священика О. Волянського та вчителя Т. Кисілевського. Вони записали від селян багато переказів, легенд та звичаїв, які лягли в основу п’ятитомної “Гуцульщини” [20]. Також

В. Шухевич при написанні своєї праці, неодноразово звертався за допомогою до фахівців з окремих питань. Так, при написанні розділу про традиції гуцульського лікування, він консулювався з В. Кобринським [21].

“Гуцульщина” В. Шухевича була високо оцінена його сучасниками. Вона отримала схвальні відгуки від багатьох відомих науковців того часу, серед яких можна назвати І. Франка, В. Гнатюка, Ф. Вовка та багатьох інших [22].

Багато зробив для дослідження етнографії Гуцульщини й В. Гнатюк, який на початку ХХ ст. був секретарем Етнографічної комісії. З-під його пера вийшло багато цікавих наукових монографій, статей та різноманітних збірників з фольклорними записами. Так, він упорядкував зібрані записи про похоронні звичаї на Гуцульщині, причому у праці подав й детальний аналіз історіографії з даної проблеми [23].

Також В. Гнатюк у праці “Причинки до пізнання Гуцульщини” вмістив погляди сільських інтелігентів на гуцулів у середині ХІХ ст. Серед них є описи священика М. Козаневича, надвірнянського мандатора Мянєвського та урядовця Т. Краха. В. Гнатюк, подавши ці записи, зміг показати поширені серед представників тогочасної інтелігенції погляди на спосіб життя, характер та звичаї гуцулів. Дослідник не лише записує все почуте, а й ретельно аналізує та прагне позбутися хибних точок зору, які побутують серед інтелігенції [24].

Записував В. Гнатюк й гуцульські колядки, щедрівки, легенди. Як приклад, він вивчав походження назви, хронологічні та генетичні витоки, взаємини з іншими видами пісенності і систематизацію коломийок [25]. Багато уваги дослідник приділяв й рецензуванню етнографічних праць про Гуцульщину, які виходили в той час. Так, він прорецензував 3 роботи відомого австрійського етнографа Р. Кайндля. Ці рецензії становлять особливу цінність для науковців, тому що їх можна поставити на рівень статті і трактувати як вміло підібраний, науково опрацьований фактичний матеріал [26].

У Косівському повіті на Гуцульщині плідно працював по збору етнографічного матеріалу учитель Лука Гарматій. Він вчителював у таких гуцульських селах як Голови, Красноілля та Ростоки [27]. Етнограф записав багато текстів колядок та щедрівок, які переслав В. Гнатюку [28].

Колоритним записувачем був селянин Петро Шекерик-Доників. Ще з 13 років він почав записувати легенди про опришків і посилав їх до В. Гнатюка. Кожне оповідання містило ім'я інформатора, а також час та місце запису. Згодом він сам опублікував статті про похоронні обряди Гуцульщини; описав традиції під час народження та хрестин дитини і гуцульську коляду [29].

Також у 1935 р. П. Шекерик-Доників заснував часопис “Гуцульський календар”. У ньому подавалась коротка інформація про соціально-політичне становище краю, етнічний склад населення, його культурно-побутові та родинні традиції і звичаї, релігійні вірування. Журнал користувався широкою популярністю серед простого люду. На жаль, в той час було видано лише два номери, оскільки початок Другої світової війни перервав цей процес. Лише з 1996 р. було відновлено видавництво одноіменного часопису [30].

Трагічною була й доля засновника журналу. За активну громадську діяльність П. Шекерика-Дониківа у 1940 р., разом з братом Василем, було заслано в Сибір, де він і помер [31].

Займалися збирацькою роботою й такі вчителі на Гуцульщині, як Д. Бойчук з с. Текуча, М. Матвійчук з Ясеніва Горішнього та Брустурів, М. Тим'яківна з Бабина та багато інших [32]. У Печеніжині учень гімназії І. Чупрей записував легенди, небилиці і вірування. Його записи були позитивно оцінені Етнографічною комісією НТШ [33].

У 1909 р. НТШ у Львові надрукувало роботу вчителя з с. Зелениці Надвірнянського повіту А. Онищука про гуцульську демонологію. Вона містила унікальні легенди про всіх міфологічних істот, в яких вірили гуцули. Також А. Онищук цікавився й матеріальною культурою гуцулів. Свідченням цього є його праці про їжу та залишки первісної культури на Гуцульщині. Його роботу високо оцінили сучасники. Так, В. Гнатюк назвав А. Онищука третім серед дослідників Гуцульщини, після В. Шухевича і Р. Кайндля [34].

В 1869–1877 рр. Р. Заклинський на Гуцульщині записував коломийки, казки, народні історичні перекази. Також він опублікував цікаву наукову статтю під назвою “Гуцули”, в якій детально охарактеризував їх заняття, їжу, житло. Позитивним моментом у дослідженні Заклинського було те, що

він не ідеалізував життя гуцулів, а правдиво відтворив їх побут [35].

Згодом роботу Р. Заклинського продовжив його син Богдан. У 1918 р. він опублікував статтю “Народна пожива у Косівському повіті”. У ній дослідник враховує особливості харчування кожного села, способи приготування окремих страв та наголошує на особливостях раціону багатого та бідного населення Гуцульщини [36].

Захоплювався Гуцульщиною й І. Франко. Його перше знайомство з цим чарівним краєм розпочалося у 1880 р., коли він відпочивав у Нижньому Березові. З того часу письменник майже щороку приїжджав на Гуцульщину. Він розпочав збір фольклорних матеріалів, які не лише публікував, а й використовував у своїх художніх творах [37].

І. Франко цікавився й походженням гуцулів, а також відзначав особливості їхньої культури та побуту. Так, він писав: “Гірняки в нас здавна провадили життя більш скотарське, ніж рільниче і заховали до наших днів багато таких архаїзмів у мові, одежі, способі життя, звичаях і віруваннях, які на долах давно пережилися і попали в забуття” [38].

Проводив свої антропологічні дослідження гуцулів й відомий науковець Ф. Вовк. Зокрема, проведені дослідження переконують, що гуцули галицькі, буковинські й закарпатські майже цілком ідентичні з етнографічного й антропологічного боку [39].

Також в результаті його численних наукових досліджень було опубліковано ґрунтовну монографію з етнографії та антропології України. Незважаючи на те, що праця розповідає про увесь український народ, вона містить багато цікавих даних, які взяті з Гуцульщини [40].

Долучився до вивчення гуцульського краю й вчитель з с. Голови М. Ломацький. Він записував фольклорні та етнографічні матеріали, які лягли в основу його численних художніх та наукових праць. На жаль, в 1944 р. він змушений був емігрувати за кордон, проте не залишив своєї дослідницької праці. М. Ломацький є автором таких відомих книг, як “Гомін гуцульської давнини”, “Країна чарів і краси”, “Гуцульський світ” та багатьох інших, в яких описує традиційну матеріальну та духовну культуру гуцулів [41].

Отже, бачимо, що внесок української інтелігенції кінця XIX — першої половини XX ст. в дослідження етнографії Гуцульщини великий. Нею було зібрано значний фактичний матеріал, який ліг в основу багатьох наукових монографій і статей. Дослідники даного періоду змогли підняти ряд важливих питань, які стосуються маловивчених проблем етнографії Гуцульщини. Зокрема, детально вивчено звичаї гуцулів під час релігійних та родинних свят, демонологію, а також були зроблені описи гуцульського одягу, їжі, житла та господарства.

Проте у цих працях були і певні недоліки, які полягали в тому, що вчені не завжди публікували перевірені факти або послуговувались працями іноземних вчених, які іноді невірно тлумачили окремі аспекти життя та побуту гуцулів. Так, мало уваги дослідники приділили вивченню гуцульських традицій під час народження дитини та ініціацій молоді, традиційного лікування та інших питань. Але, не зважаючи на це, здобутки української інтелігенції високі і ми ще й досі посилаємось на праці даного періоду та намагаємось дослідити окремі питання з етнографії Гуцульщини, які підняли дослідники того часу. Проте залишається ще багато “білих плям” у даній темі, що робить її актуальною для подальшого вивчення.

Джерела та література

1. Арсенич П. Володимир Шухевич (1849–1915). Життя і культурно-громадська та етнографічна діяльність. До 150-річчя від дня народження. — Івано-Франківськ: “Нова Зоря”, 1999. — 88 с.
2. Арсенич П. Рід Шухевичів. — Івано-Франківськ: “Нова Зоря”, 2005. — 264 с.
3. Арсенич П. Родина Заклинських. — Івано-Франківськ, 1995. — 56 с.
4. Арсенич П. Етнографічна діяльність Антона Онищука // Народна творчість та етнографія. — 1989. — №4. — С. 22–28.
5. Арсенич П. Народознавець і громадський діяч Гуцульщини // Верховинські вісті. — 1999. — №16 (16 квітня). — С. 2.
6. Сапеляк О. Етнографічні студії в Науковому товаристві ім. Т. Шевченка (1898–1939 рр.). — Львів, 2000. — 208 с.
7. Арсенич П., Пелипейко І. Дослідники та краєзнавці Гуцульщини. Довідник. — Косів: “Писаний Камінь”, 2002. — 280 с.
8. Качкан В. З когорти етнографів (На берегах творчої біографії В. Шухевича) // Народна творчість та етнографія. — 1993. — №3. — С. 3–8.
9. Качкан В. Українське народознавство в іменах: у 2-х частинах. На-

- вчальний посібник. Ч. 1 / за ред. А. Москаленка. — К.: “Либідь”, 1994. — 336 с.
10. Костючок П. Гуцульщина в етнографічних дослідженнях кінця ХІХ — початку ХХ ст. // Вісник Прикарпатського університету. Історія. — Івано-Франківськ, 2004. — Випуск VIII. — С. 138.
  11. Полек В., Арсенич П. Мелітон Бучинський: голос правди і громадянськості // Українство: національно-духовні виміри. Збірник наукових праць і матеріалів. — Івано-Франківськ: НТШ. Івано-Франківський осередок, 2005. — С. 361–362.
  12. Арсенич П., Пелипейко І. Дослідники та краєзнавці Гуцульщини. Довідник. — Косів: “Писаний Камінь”, 2002. — С. 124.
  13. Витвицький С. Історичний нарис про гуцулів. — Коломия: “Світ”, 1993. — 95 с.
  14. Хланта І. Коштовні перлини Карпат / Казки Карпат: Українські народні казки. — Ужгород, 1989. — С. 18.
  15. Арсенич П. Володимир Шухевич (1849–1915). Життя і культурно-громадська та етнографічна діяльність. До 150-річчя від дня народження. — Івано-Франківськ: “Нова Зоря”, 1999. — С. 30–31.
  16. Качкан В. З когорти етнографів (На берегах творчої біографії В. Шухевича) // Народна творчість та етнографія. — 1993. — №3. — С. 5.
  17. Качкан В. Українське народознавство в іменах: у 2-х частинах. Навчальний посібник. Ч. 1 / за ред. А. Москаленка. — К.: “Либідь”, 1994. — С. 110.
  18. Арсенич П. Рід Шухевичів. — Івано-Франківськ: “Нова Зоря”, 2005. — С. 140–141.
  19. Шухевич В. Гуцульщина. Ч. 1. // Матеріали до українсько-руської етнології. — Львів, 1899. — Т. 2. — 146 с.
  20. Арсенич П., Пелипейко І. Дослідники та краєзнавці Гуцульщини. Довідник. — Косів: “Писаний Камінь”, 2002. — С. 46, 116.
  21. Арсенич П. Криворівня в житті і творчості українських письменників, діячів науки й культури. — Івано-Франківськ: “Нова Зоря”, 2000. — С. 96.
  22. Арсенич П. Збірка Володимира Шухевича “Гуцульщина” в оцінці українських та зарубіжних вчених // Народна творчість та етнографія. — 2004. — № 6. — С. 23–27.
  23. Гнатюк В. Похоронні звичаї й обряди // Етнографічний збірник. — Львів, 1912. — Т. XXXI–XXXII. — С. 131–142.
  24. Гнатюк В. Причинки до пізнання Гуцульщини // Записки НТШ. — Львів, 1917. — Т. СXXXIII–СXXXIV. — С. 1–58.
  25. Шумада Н. Коломийка у дослідженнях В. Гнатюка // Народна творчість та етнографія. — 1992. — №2. — С. 23.
  26. Маланчук В. Розвиток етнографічної думки в Галичині кінця ХІХ — початку ХХ ст. — К.: “Наукова думка”, 1977. — С. 88–89.
  27. Попов П. Дослідник культури гуцулів // Народна творчість та етнографія. — 1969. — №6. — С. 46–48.
  28. Арсенич П. Этнографическое изучение Гуцульщины народными

- учителями // Карпатський збірник. — М.: “Наука”, 1976. — С. 144.
29. Зеленчук В. Етнографічні гуцулознавчі записи П. Шекерика-Доникова // Верховинські вісті. — 1999. — №17 (23 квітня). — С. 3.
  30. Шкрібляк П. Відродження доброї традиції // Гуцульський календар на 1996 р. — С. 15–16.
  31. Арсенич П. Народознавець і громадський діяч Гуцульщини // Верховинські вісті. — 1999. — №16 (16 квітня). — С. 2.
  32. Арсенич П. Етнографічна діяльність на Гуцульщині народних учителів // Гуцульська школа. — 1995. — №2. — С. 13.
  33. Сапеляк О. Етнографічні студії в Науковому товаристві ім. Т. Шевченка (1898–1939 рр.). — Львів, 2000. — С. 51.
  34. Арсенич П. Етнографічна діяльність Антона Онищука // Народна творчість та етнографія. — 1989. — №4. — С. 23–24.
  35. Арсенич П. Родина Заклинських. — Івано-Франківськ, 1995. — С. 12–14.
  36. Арсенич П. Етнограф Б. Р. Заклинський // Народна творчість та етнографія. — 1987. — №3. — С. 53.
  37. Франко І. О гарний ти, краю! Твори про Гуцульщину і гуцулів. — Косів: “Писаний Камінь”, 2006. — С. 393–412.
  38. Воропай О. Іван Франко як етнограф і фольклорист // Визвольний шлях. — 1966. — Кн. 10. — С. 1147.
  39. Бурдуланюк В. Творча співпраця народознавців Галичини й Наддніпрянської України в кінці ХІХ — на початку ХХ ст. // Галичина. — 2005. — №11. — С. 196.
  40. Вовк В. Студії з української етнографії та антропології. — К.: “Мистецтво”, 1995. — 336 с.
  41. Ломацький М. Гуцульський світ. — Косів: “Писаний Камінь”, 2005. — С. 7–11.

Анотації

Дмитрук И. Ф. Вклад украинской интеллигенции в изучение этнографии Гуцульщины (конец ХІХ — первая половина ХХ века)

В статье сделана попытка исследовать вклад украинской интеллигенции в изучение этнографии Гуцульщины в конце ХІХ — начале ХХ века. Особое внимание уделяется роли украинской интеллигенции в изучение материальной и духовной культуры гуцулов, а также сделан анализ этнографических исследований Гуцульщины данного периода.

Dmytruk I. F. Ukrainian intelligentsia's contribution to the researches of Gutsulshchyna ethnography (late 19th — early 20th centuries).

The author makes an effort to investigate the Ukrainian intelligentsia's contribution to the researches of Gutsulshchyna ethnography in late 19th — early 20th centuries. Special attention is given to the Ukrainian intelligentsia's role in the research of material and spiritual culture of the gutsuls. Ethnographic researches of Gutsulshchyna of the given periods are analyzed.

С. М. Міщук

**КОЛЕКЦІЯ РУКОПИСНИХ КНИГ БІБЛІОТЕКИ ОДЕСЬКОГО
ТОВАРИСТВА ІСТОРІЇ ТА СТАРОЖИТНОСТЕЙ У ДРУГІЙ
ПОЛОВИНІ ХІХ — НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.
ТА ЇХ НАУКОВИЙ ОПИС**

В другій половині ХІХ ст. в Україні відбувається активізація збирання та вивчення старовини, в науковий обіг вводяться пам'ятки слов'янської книжкової культури, рукописні книги та стародруки.

У цьому процесі брала участь велика кількість дослідників з різних регіонів України, як університетських літературознавців та історіографів, так і церковних істориків та філологів, які вивчали літературний та історико-культурний процес через дослідження історичних джерел. Вони займалися збирацькою діяльністю, формували бібліотечні та музейні колекції, проводили археографічні та етнографічні експедиції, описуючи рукописні книги та стародруки різних книгосховищ. Дбаннями окремих подвижників в Україні формувалися наукові центри дослідження книжкової спадщини та історико-культурних пам'яток [1].

Одеське товариство історії та старожитностей (далі — ОТІС) є одним з найбільш відомих наукових осередків Півдня України ХІХ–10-х років ХХ ст. Товариство було засновано в 1839 р. такими видатними дослідниками як М. М. Кір'яков, М. Н. Мурзакевич, Д. М. Княжич, О. С. Стурдза, А. Я. Фарб — з метою вивчення регіональної історії Півдня України, Новоросійського краю та Бессарабії. Товариство прославалося своєю культурно-просвітницькою та науково-дослідною діяльністю, проводило